

Korespondence Wiesława Kazaneckého s Wilhelmem Przeczkem

Libor Martinek

Uniwersytet Wrocławski, Slezská univerzita v Opavě
martinek.libor@centrum.cz

Klíčová slova: Wilhelm Przeczek, Wiesław Kazanecki, české Těšínsko, Polsko, literatura národnostních menšin, korespondence

Keywords: Wilhelm Przeczek, Wiesław Kazanecki, Czech Teschen Silesia, Poland, literature of national minorities, correspondence

Polsky píšící spisovatel z českého Těšínska Wilhelm Przeczek¹ poznal polského básníka a publicistu Wiesława Kazaneckého (1939 – 1989) v červenci 1968 na literárním kurzu učitelů-spisovatelů v Gdyni, který byl organizován Hlavním výborem Svazu polských učitelů.

Krátce si tohoto významného básníka představme: Wiesław Kazanecki (10. 1. 1939 Białystok – 1. 2. 1989 Białystok), polský básník, prozaik, publicista. Jako básník debutoval v roce 1959. Básně, povídky a recenze zveřejňoval mj. v časopisech *Kamena*, *Kontrasty*, *Poezja* a *Zdarzenia*, které redigoval od roku 1978, ukázky z jeho tvorby vyšly i v kulturně-společenském měsíčníku pro polskou menšinu v České republice *Zwrot* a v polských novinách *Głos Ludu*. Vydal dvanáct sbírek poezie. Jeho posmrtnou literární pozůstalost zveřejňuje Podlaská knihovna (*Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego*) v Białystoku. Od roku 1992 je v Białystoku přiznávána Literární cena Wiesława Kazaneckého udělovaná primátorem města (*Nagroda Literacka Prezydenta Miasta imienia Wiesława Kazaneckiego*).

V Gdyni kromě Kazaneckého poznal Przeczek celou řadu znamenitých osobností polské literatury a kultury, s nimiž pak rovněž udržoval přátelské kontakty, mj. Leszka Bakułu, Stanisława Nyczaje, Jerzyho Lesława Ordana, Stanisława Srokowského nebo Boguśława Źurakowského. V té době vrcholilo v Československu Pražské jaro, a když se Przeczek loučil se svými kolegy, varovali ho: „Wy Czeski tam tak nie podskakujcie, bo przyjdzie Ruski i da wam w dupę.“ Przeczek se vrátil 20. srpna a o den později vstoupily armády Varšavské smlouvy do Československa.

¹ Wilhelm Przeczek se narodil 7. 4. 1936 v Karviné do rodiny s hornickou tradicí. Dětství a mládí prožil ve staré Karviné. V r. 1956 maturoval na Pedagogickém gymnáziu v Orlové, poté působil jako učitel na polské základní škole v Horní Suché. Po absolvování základní vojenské služby v Prešově a Českých Budějovicích byl zaměstnán v letech 1958 – 1964 jako učitel na polských školách v Československu, v r. 1964 nastoupil do funkce inspektora pro kulturu v okrese Frýdek-Místek. V letech 1966 – 1968 studoval na Vysoké škole politické v Praze, od r. 1968 do r. 1969 pracoval jako redaktor polských novin pro polskou menšinu v České republice *Głos Ludu* v Ostravě, poté byl propuštěn za svůj protest proti vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. V letech 1970 – 1977 byl zaměstnán jako herec, režisér a dramaturg loutkového divadla *Bajka* v Českém Těšíně a v letech 1978 – 1980 zastával funkci instruktora pro kulturu hlavního výboru Polského svazu kulturně-osvětového v Českém Těšíně (HV PZKO). Pak se vrátil do školství, odučil několik hodin na základní škole v Hnojníku, ale hned byl odvolán po intervenci OV KSČ, neboť prý „pravicový oportunist“ nemůže učit děti. Tlak, jenž byl na Przeczka vyvíjen, se projevil na jeho zdraví, půl roku byl nemocen a poté mu byl přiznán částečný invalidní důchod. Několik měsíců byl zaměstnancem HV PZKO, avšak v době potlačování *Solidarity* v Polsku byl v r. 1981 propuštěn. Několik měsíců prožil bez práce, pak jej znovu zaměstnal PZKO až do konce roku 1983. V r. 1984 se mohl vrátit do školství, v letech 1984 – 1992 učil na částečný úvazek na polské základní škole v Jablunkově, po mozkové příhodě odešel do invalidního důchodu. V březnu 1990 se dočkal úplné svazové, společenské a profesní rehabilitace. Zemřel 10. 7. 2006 v Třinci.

Během tzv. normalizace vedl básník z Bystrice nad Olší korespondenci se svým białostockým přítelem, osobně se setkali v Białystoku, kam byl Przeczek jako zaměstnanec československého loutkového divadla Bajka vyslán na Festival jednoho herce na začátku roku 1971 a příležitostně se setkávali během dovolených u Baltského moře nebo na literárních festivalech v Polsku, například na literárním setkání Pisarz i ziemia v Opolí v dubnu 1978. Konečně společný přítel obou básníků, polonista a básník Jan Leończuk (*1950) navrhl Przeczkovi během literárního festivalu v polském Břehu (Brzeg) v říjnu 1999, že by vydal korespondenci Wiesława Kazaneckého s bystrickým básníkem. Výsledkem byla edice *Listy Wiesława Kazaneckiego do Wilhelma Przeczka* (Białystok, 2000), která obsahuje bohužel jen dopisy Kazaneckého adresované Przeczkovi.² Proč nebyla do svazku zařazena také Przeczkova korespondence, když už se dochovala, nám není známo (literární pozůstalost Kazaneckého je spravována Podlaskou knihovnou v Białystoku, které byl ostatně Leończuk ředitelem). Není vyloučeno, že edičním záměrem bylo vydání pouze dopisů W. Kazaneckého, jelikož šlo o první svazek edice *In memoriam*, v níž měly vycházet dosud nevydané texty autora.

Jak uvádí adresát W. Przeczek: „Ucieszyłem się z tego faktu i wyraziłem radośnie zgodę na przedsięwzięcie, bo zostanie uratowana pamięć tamtego czasu. Pamięć magnetyczno-kreatywna, reanimacja czasu, który – wiadomo – odchodzi nieubłagane... Dla mnie listy Wieśka Kazaneckiego były źródłem oparcia, dodawał mi w nich otuchy (...). W sumie jest tych listów około pięćdziesięciu.“ (Všechny citace uvedené v tomto článku pocházejí ze zmíněné edice korespondence.) Vydáno bylo ve výběru kolem třiceti dopisů Kazaneckého.

Z této korespondence zde přinášíme několik ukávek ve formě úryvků proto, že poddhalují dobový, značně složitý kulturně-společenský kontext, ve kterém bylo oběma spisovatelům a publicistům dáno tvořit.

V dopise odeslaném 29. 1. 1969 z Białegostoku reaguje Kazanecki na situaci v Československu po srpnových událostech roku 1968 a po smrti Jana Palacha (19. 1. 1969):

„(...) Wyobrażam sobie, co musiałeś i musisz przeżywać, wyobrażam sobie jak przeżywają ostatnie wydarzenia Polacy na Zaolziu. Szkoda Wilku, że nie mamy okazji porozmawiać »na żywo«, bez pośrednictwa papieru. Musisz być bardzo rozczarowany tym, co się ostatnio u Was dzieje. Obawiam się jednak, że to co wiesz jest bardzo egzotycznym zapisem tragicznej i cholernie skomplikowanej sytuacji. Dla tego czuję potrzebę rozmawiania – chociaż właściwie wszystko jest proste i jednoznaczne, skomplikowany jest tylko mechanizm. Polityka we współczesnym świecie nie jest już jak dawniej, od tysiącleci, zwykłą zawodową k..., stała się jakimś monstrum, samodzielnym potworem, być może nieuleczalnym rakiem toczącym społeczeństwa XX wieku.“

Kazanecki také představuje svůj názor na soubor povídek a črt *Skrzyżowanie* (Przeczek je zde zastoupen spolu s W. Sikorou; Český Těšín, 1968). Jde o kritický pohled kolegy, jenž stojí rovněž za zmínku: „»Skrzyżowanie« przeczytałem uważnie – trudno wrażenia opisać w jednym liście – może poświęce im oddzielny, w każdym bądź razie uzbierało mi się podczas lektury sporo uwag – i pozytywnych i negatywnych. Najbardziej odpowiada mi klimat tych miniatur prozą – subtelność w zarysowaniu postaci i sytuacji, w drażeniu ludzkiego losu, jak »Kret«, natomiast rażą nieco niedopracowania, nie wykorzystana możliwość pewnych motywów itp.“ Dodejme, že sami jsme měli při četbě tohoto souboru podobný dojem, nevyužití některých motivů by se mohlo podle našeho soudu týkat črty *Krok*.

² Zbytek korespondence zůstal uchován u vdovy po básníkovi Haliny Kazanecké.

Fakt, že jeho přítel Wilhelm (přezdíváný Wilk) přišel o zaměstnání v Głosu Ludu, že byl určitou dobu bez práce, přestože byl vzděláním učitel, ale jako „pravicový oportunist“ nesměl pracovat ve školství, si uvědomoval také Kazanecki v dopise z 27. 8. 1969:

„Niepokoją mnie, Wilku, Twoje losy, tym bardziej że nie rozgrywają się w jakichś ubocznych kategoriach, ale właśnie w zasadniczych uczuciowych, o pierwszorzędnym dla ludzi znaczeniu.“

Poté, co přišel vysvětlující dopis od dlouho neodpovídajícího kolegy z Československa, kterého Kazanecki marně zval k sobě na letní prázdniny, píše autor sbírky veršů *Kamień na kamieniu* (Katowice, 1964) na úvod svého dopisu z 2. 12. 1969 několik útěšných vět, které zároveň obsahují jakési vlastní autorské i životní krédo pisatele:

„Drogi, Kochany Wilku! – rozumiałem Twoje długie milczenie, broniłem się jednak przed dopuszczeniem do siebie myśli ukazujących przyczyny, których (pomimo wszystko) mętnie się domyślałem. Milczenie Twoje niepokoiło mnie tym bardziej, że przecież obawa o Twoje losy nasuwała najgorsze przypuszczenia. – Urasta jeszcze bardziej, kiedy stało się już jasnym, że nie przyjedziesz do B-stoku. Czekaliśmy razem z Haliną, planowałem różne fajne rzeczy – jeziora, żubry, puszcza, starowiercy, Tatarzy itp. (...)“

Wilk – powinieneś spytać pewnych ludzi chyba tylko o jedno: dlaczego trzymają Ciebie w stanie maksymalnego napięcia nerwów – przecież to jest bezmyslné, bezdušné okrucieństwo, a jeżeli to jest zamierzone, to godné jedyné pogardy. Ciesze się, że opanowałeś svoje rozbicie na »mikroświaty« – pisanie to wspaniałé lekarstwo, a jednocześnie wierzę, że właśnie pisanie (czy w ogóle twórczość artystyczna) jest najwspanialszym zajęciem jakie w ogóle może wybrać człowiek. Wilku – wiesz, że nie będzie tzw. wielkich słów, właściwie teraz czuję ich potřebę – chyba nigdy nie mówiliśmy sobie tego wprost – a przecież jesteśmy przyjaciółmi od pierszego dnia, kiedy podaliśmy sobie ręce – jeszcze w pierwszej chwili z rezerwą.

I pamiętaj Wilku – cokolwiek by się stało, zawsze przyjaciółmi pozostaniemy, bo nasza przyjaźń ma w sobie coś metafizycznego, wyczuwalného zmysłem nie należącym na co dzień. Bardzo rzadko zdarza się coś tak autentycznego i spontanicznego, i dlatego właśnie jest tak cenne. Szkoda, że nasze miejsca zamieszkania oddziela granica, tak rzadko możemy pogadać! (...)“

Życzę Ci Wilku jak najpomyšlnějšího zakončení wszelkich spraw – przede wszystkim życzę Ci najwspanialszych ksiážek, to chyba one dadzą Ci najistotnější satysfakcję. Przez cały czas trzymam za Ciebie kciuki. (...) – pamiętaj, że w życiu (w myśl prawa wielkich liczb) musí zostač zachowana (w sumie) równowaga między dobrym i złým losem – po nepomyšlných dniach albo nawet latach musí nastápić okres szczęśliwy, tym szczęšliwszy, im większe były nepowodzenia i przeciwné – po sukcesach przychodzą porážki, klęski. Wierzę, że síly (wysokie, bardzo vysoké, metafizyczne) kierujące naszym życiem ponad wszystko oddały istnienie každej jednotki bilansem idealnie wyważajícím szczęście i tragedie. (...) Nie piszę tego, żeby pocieszyć Ciebie – byłoby to płaskim i nepotrzebným, ale po prostu od bardzo dawna wierzę w takie prawo i pomaga mi ono z dystansem patrzeć na własne sukcesy i na własne nepowodzenia. Liczy się tylko pisanie – kreacja światów zbudowanych ze słów trwałých jak cegła, której używali Rzymianie – i to właśnie po wielu pozostanie – to i własna twarz, której – jeśli ma odwagę ją zachować, przeciwność nepotrzebną ponad oparami podłóci i brudu – chwała mu. Wybacz patos, ale cóž może być bardziej godné patosu od zmagáń człowieka o zachowanie tamtej – własnej twarzy. (...)“

Kazaneckého dopis z 27. 1. 1971 přináší přeci jen jednu dobrou zprávu adresátovi listu: „Kochany mój Wilku Górzystych Terenów!“

Na razie tylko sygnał – w marcu w »Kontrastach« będzie drukowany jeden z wierszy cyklu, który mi przesłałeś. Sprawa dość długo nie była wyjaśniona – a ja czekałem z tygodnia na tydzień, bo chciałem Ci w końcu przesłać jakąś wiadomość w miarę dobrą. U mnie ostatnio spore zmiany. Chyba od 1 lutego porzucę pracę w szkole i obejmę dział literacki w »Kontrastach«. Będę miał więcej czasu na pisanie. No i – o wiele atrakcyjniejszą pracę.“

V dopise z 28. 10. 1973 se nachází zmínka o tom, že Przczekovi vyšla v čísle časopisu Kontrasty ze září onoho roku báseň, avšak Kazanecki neuvádí její název. (Jde o báseň *Krajobraz zimą przyswojony* /Krajina přisvojená zimou/, kterou Kazimierz Kaszper zařadil do výboru *Smak wyciszenia*. Vyšla v časopise Kontrasty z r. 1971, č. 3.) Každopádně vybězí autora, aby posílal více básní, prózy atd. V dopise z 20. 3. 1977 prosí Kazanecki, aby mu Przczek poslal exemplář měsíčníku Zwrot, kde vyšla jeho báseň *Szara godzina* (Černá hodinka).

V době, kdy byl Wilhelm Przczek na festivalu loutkových divadel v Białystoku, jenž probíhal ve dnech 24. 6. – 28. 6. 1973, zažil spolu s Wiesławem Kazaneckým příhodu, která jím otřásla:

„(...) wieczorem przechodziliśmy z Wiesławem przez park otaczający Pałac Branickich. Nagle zza drzewa wyłoniła się stara Cyganka zatrzymując mnie propozycją, że powróży mi z ręki. Spojrzałem na Wieśka pytając, ale skinął głową, więc wyciągnąłem rękę w jej kierunku. Zaczęła wróżyć, ale nagle wróżbę przerwała... (...) Przygoda z Cyganką w obecności Wieśka w parku Branickich była dla mnie potem stale owiana tajemniczością... Po powrocie z Białegostoku zachorowałem bardzo ciężko i spędziłem kilka miesięcy w sanatorium. Wydawało mi się, że owa Cyganka zobaczyła wtedy tę moją przyszłość i dlatego przerwała wróżenie. Z Wiesiem nigdy potem nie rozmawialiśmy o tym zajściu... napisałem list do Jerzego Ficowskiego z prośbą, żeby spróbował mi wyjaśnić tamto białostockie wydarzenie. Pan Jerzy Ficowski przesłał mi swoją książkę »Gałązka z drzewa słońca« i na pierwszej stronie wpisał następującą dedykację:

»Drogiemu Panu Wilhelmowi Przczekowi w odpowiedzi i z podziękowaniem za Jego – zaczarowany list –

Niech Pan nie szuka niepokoju w tej niedoszłej wróżbie z Białegostoku... teraz 'powróże' ja: Cyganka 'zobaczyła' w Pana najbliższej przyszłości mgłę, białą plamę (= amnezję) i zaniechała wróżby. To wszystko. Teraz jest Pan już po drugiej stronie tej – bezpowrotnej! – mgły!

Życzę (wróżyć) dużo dobrego

Jerzy Ficowski³

Warszawa; 21 II 1985 r.«“

V jiných dopisech převážně z r. 1977 reaguje Kazanecki na básně, které mu Przczek poslal. Jde o zajímavé postřehy, avšak vesměs velmi obecného rázu, v nichž nacházíme i slova chvály za to, že autor dokázal najít svůj vlastní básnický hlas. V dopise z 9. 10. 1979 děkuje Kazanecki za exempláře měsíčníku Zwrot a o Przczekově rubrice v tomto časopise, v níž představoval čtenářům soudobé spisovatele, se vyjadřuje jako o velmi zajímavé, nápad zavést tuto rubriku a její realizaci označuje za výborné.

Dopis z 30. 11. 1979 obsahuje upřímnou gratulaci k literární ceně – Lampa Górnicza, která byla Przczekovi udělena ve Wałbrzychu:

„Bardzo mnie ucieszyła wiadomość o Twoim sukcesie. Był i potrzebny Ci – i zarazem najrzetelniej zasłużony. Z przyjemnością obejrzałem Cię w telewizji, przez przypadek zresztą,

³ Jerzy Ficowski (1924 – 2006) byl polský básník, esejista, textař, prozaik, překladatel (ze španělštiny, romštiny aj.), znalec židovského a romského folkloru, odborník na tvorbu Bruna Schulze.

bo rzadko ostatnio zasiadam przed telewizorem (...). Nic (zupełnie nic) nie zmieniłeś się przez te lata naszego niewidzenia – na ekranie rozpoznałem Cię takim, jak w czasie naszego ostatniego (chyba w Opolu) spotkania.“

V lednu 1981, tedy v době, kdy se zhruba půl roku před tím přihlásilo o slovo hnutí Solidarita v gdaňských loděnicích, píše Kazanecki v obecné rovině o atmosféře té doby:

„Okres jest cudowny i zarazem ciężki. Ludzie wypiękniali, ulice wyszlachetniały, twarze stały się bardziej otwarte, przyjazne i ludzkie, w przeżyciach jest więcej PIĘKNA, w myślach wiecej SUMIENIA, w zdarzeniach kształtuje się EPOPEJA, która będzie śpiewana. Nawet jeśli pieśniarze oślepną lub zostaną oślepieni, nie zaszkodzi to epopei, bo do PIĘKNA potrzebne są OCZY po to tylko, żeby je ZOBACZYĆ. To wystarczy by potem ŚPIEWAĆ, nawet oślepiiony. (...) Czytałem trochę Twoich wierszy w polskiej prasie. Podobały mi się – i myślę, że najwyższy już czas, abyś wydał książkę poetycką!“ (Graficky zvýraznil autor.)

Poslední z dopisů umístěných ve svazku *Listy Wiesława Kazaneckiego do Wilhelma Przeczka* je datován 3. 8. 1983. Pisatel v něm děkuje adresátovi za sbírku *Śmierć pomysłu poetyckiego* (Łódź, 1981) s věnováním a zároveň se svěřuje, že odlétá do USA. Jak se dozvídáme ze závěru ke knize, ze Spojených států amerických pak ještě Przeczek dostal od Kazaneckého pár pohlednic.

Část dopisů (do roku 1973) obsahuje krátké přípisy básníkovy manželky Haliny Kazanecké⁴. Přes svou stručnost doplňují dopisy o další text v podobě komentáře nebo záměrného protikladu k tomu, co bylo napsáno jejím manželem, a samozřejmě o ženské vidění skutečnosti. Někdy upřesňují, jindy podhalí sdělené, avšak laskavou formou.

Shrme-li řečené, dá se říci, že dopisy W. Kazaneckého adresované W. Przeczkovi doplňují nejen obraz života předčasně zesnulého a talentovaného básníka, o což zejména šlo editoru svazku Janu Leończukovi, ale zprostředkovaně jsou kamínkem do mozaiky životopisu bystrického básníka. Důležité jsou i Przeczkovy komentáře, které osvětlují mnohé z toho, co bylo v dopisech jen naznačeno a co bylo původně určeno pouze adresátu této korespondence. Epistolografický počín *Listy Wiesława Kazaneckiego do Wilhelma Przeczka* v každém případě znamenal přínos obraz polské literatury na Záolží, škoda jen, že nebyl v knižně vydaných dopisech dán hlas i druhému aktéru z českého pohraničí.⁵

Literatura:

- KAZANECKI, W. (1964): *Kamień na kamieniu*. Katowice: „Śląsk“.
 LEOŃCZUK, J. (ed.) (2000): *Listy Wiesława Kazaneckiego do Wilhelma Przeczka*. Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego.
 PRZECZEK, W. (1981): *Śmierć pomysłu poetyckiego*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
 PRZECZEK, W. (1999): *Smak wyciszenia*. K. Kaszper (ed.). Český Těšín: Snoza.
 PRZECZEK, W. – SIKORA, W. (1968): *Skrzyżowanie*. Český Těšín: Zwrot.

Summary

The correspondence of Wiesław Kazanecki with Wilhelm Przeczek

Polish writer Wilhelm Przeczek (1936 Karviná – 2006 Třinec) met the Polish poet and publicist Wiesław Kazanecki (1939 – 1989) in July 1968 at the Gdynia Writers 'Literature Course organized by the Main Committee of the Polish Teachers' Union. Since then, their correspondence has been dated.

⁴ Dodejme, že H. Kazanecka pocházela z opolského Slezska, kde žili její rodiče.

⁵ Podlaská knihovna nemá podle našeho zjištění ve svém archivu deponovány Przeczkovy dopisy adresované Kazaneckému. Ty se zatím nacházejí u dědičky autorských práv, jeho manželky Haliny Kazanecké.

The letters of W. Kazanecki addressed to W. Przeczek complement not only the picture of the life of the prematurely deceased and talented poet, but they are mediated by the stones in the mosaic of the biographer's biography living long-term in Bystřice nad Olší. Also noteworthy are Przeczek's comments, which illuminate much of what was just outlined in the letters and what was originally intended only for the addressee of this correspondence. The book epistolography „Listy Wiesława Kazaneckiego do Wilhelma Przeczka” (“Letters of Wiesław Kazanecki to Wilhelm Przeczka”) in any case brought a contribution to the picture of Polish literature at Czech Teschen Silesia, a pity only that no other spokeswoman from the Czech border was given a voice in the books.